

У підсумку тим самим поетика Був’є, як і в випадку поетики Грака, демонструє ту ж провідну модальність між-перебування (при пересуванні і зміні персонажем його місця знаходження, а водночас і зміні самого способу його буття у місці чи у світі), задля трансляції якої романним текстом і задіюються згадані вище лімітрофні, чи лімінальні локуси.

На елементарному рівні читання як такої своєї тягlosti зводиться до підживлення певного фантазматичного поля, що вибудовується на рубезі дотику читача і тексту. Читання відтак являє собою окремий модус між-буття, що дозволяє, своєю чергою, виснувати, що читання таким чином транзитне за самою своєю природою. За всієї своєї миготливості та кінетичності читання достатньою мірою існує лише доки навіть силоміць триває поновлення зв’язку між чимось, що передує у тексті, і чимось відмінним, що надходить услід.

Тому саме той романний ландшафт, який себе актуалізує крізь різноманітні локуси помежів’я чи прикордоння, найбільше за все тяжіє до цілковитої суголосності з читанням на певному фундаментальному рівні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бланшо, М. Пространство литературы / Морис Бланшо // Пространство литературы. – Издательство “Логос”, 2002. – 288 с.
2. Делез, Ж. Логика смысла / Жиль Делез // Логика смысла. – М.: Академия, 1995. – 300 с.
3. Bouvier, N. L’Usage du monde / Nicolas Bouvier // Œuvres. – Paris: Éditions Gallimard, 2004. – 520 p.
4. Gracq, J. Le Rivage de Syrtes / Julien Gracq // Œuvres complètes I. – Paris: Gallimard, 1989. – P. 553–840.
5. Rougerie, G. Géographie des marges / Gabriel Rougerie // Géographie des marges. – Paris: L’Harmattan (Coll. “Géo physique”), 2003. – 150 p.
6. Žižek, S. The Parallax View / Slavoj Žižek // The Parallax View. – Cambridge, MA: MIT Press, 2006. – 429 p.

ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ІНШИЙ В РОМАНІ ЛЕОНАРДА ВУЛФА “СЕЛИЩЕ В ДЖУНГЛЯХ”

Ольга БАНДРОВСЬКА

Львівський національний університет імені Івана Франка

У статті розглянуто роман “Селище в джунглях” англійського політичного теоретика, публіциста, письменника Леонарда Вулфа. Показано, що романи

англійських модерністів, зокрема Л. Вулфа, стали своєрідною кульмінацією в засвоєнні інонаціональної образності та широкого спектру імагологічних питань. Доводиться, що Л. Вулф майстерно відтворив маловідомий світ однієї з цивілізацій Сходу, а також сформулював актуальний для XX століття комплекс проблематики цивілізаційного Іншого та міжцивілізаційної комунікації.

Ключові слова: Л. Вулф, Цейлон, Інший, англійський модерністський роман.

В статье рассмотрен роман “Поселок в джунглях” английского политического теоретика, публициста, писателя Леонарда Вулфа. Показано, что романы английских модернистов, в частности Л. Вульфа, стали своеобразной кульминацией в усвоении инонациональной образности и широкого спектра имагологических вопросов. Доказывается, что Л. Вулф мастерски воспроизвел малоизвестный мир одной из цивилизаций Востока, а также сформулировал актуальный для XX века комплекс проблематики цивилизационного Другого и межцивилизационной коммуникации.

Ключевые слова: Л. Вульф, Цейлон, Другой, английский модернистский роман.

The article examines the novel “The Village in the Jungle” by British political theorist, publicist, writer Leonard Woolf. It is shown that British modernist novels, including L. Woolf, became a kind of culmination in learning a foreign imagery and wide range of imagological issues. It is stated that L. Woolf skillfully represented a little-known world of East civilization and formulated the twentieth century problems of civilizational Other and intercivilization communication.

Key words: L. Woolf, Ceylon, Other, English modernist novel.

Уявити європейський світогляд у його історичній та естетичній перспективі без погляду на Схід, без рефлексії європо-центрованої свідомості на східну філософію, релігію, мистецтво практично неможливо. Це підтверджено формуванням концепції орієнталізму, яка породжує проблемне поле на перетині багатьох гуманітарних дисциплін – від філософії, соціології та антропології до цивілізаційних та літературознавчих теорій. Американський професор арабського походження, літературознавець і філософ Едвард Саїд вважав орієнталізм *“стилем мислення, заснованим на онтологічному і епістемологічному розрізненні “Сходу” і (майже завжди) “Заходу”*” [3, с. 2]. Вчений переконливо довів у своєму ґрунтовному дослідженні *“Орієнталізм”* (1978), що *“європейська культура виграла в силі та ідентичності за рахунок того, що протиставляла себе Сходу як свого роду сурогатному і навіть тасмному “Я”*” [3, с. 3]. Подаючи фундаментальний історичний аналіз орієнталізму Е. Саїд стверджував, що комплексний підхід до

проблематики Сходу з’являється у XVIII столітті, коли поступово усвідомлюється “функціональна залежність Заходу і Сходу”. Здійснений ученим аналіз багатьох праць, присвячених релігійним, економічним, етнографічним, лінгвістичним та іншим аспектам відносин двох цивілізаційних моделей доводить, що *“відносини між Заходом і Сходом – це відносини сили, домінування, різних ступенів комплексної гегемонії”* [3, с. 5].

В другій половині XIX століття в британській культурі домінуючими були імперіалістичні стереотипи, що пояснювалось британською експансією, відповідним поширенням ідеї переваги англо-саксонської раси над колонізованими народами і популярністю пригодницького колоніального роману. Проте вже тоді з’являються дослідники і митці, для яких Схід був цивілізацією, не просто рівною західній, а однією з найдавніших і найбагатших в культурному значенні. Одним з таких знавців Сходу був Річард Френсіс Бертон, видатний британський дослідник, етнограф, дипломат, лінгвіст, письменник, перекладач. Е. Саїд виділяє Р. Бертона як витонченого і найкращого знавця Сходу: *“Він знав більше будь-якого професійного ученого”* [1, с. 305].

На початку XX століття було поглиблено інтенцію змінити цю панівну для XIX століття традицію. Одним з перших побачити східну і західну людину рівними спробував Леонард Вулф, відомий англійський публіцист і мислитель, літератор і учасник групи Блумсбері, чоловік В. Вулф.

“Він був колоніальним службовцем в свої двадцять, у його підпорядкуванні знаходились двадцять тисяч квадратних кілометрів сільської місцевості і джунглів. Він став антиімперіалістом, в певному сенсі, марксистом та соціалістом, і був сірим кардиналом Ліберальної партії Британії на її початках, коли вона увійшла в уряд. У його дорослому житті було дві світові війни; його твори наповнювали хартію Ліги Націй, в якості політичного журналіста, видавця і письменника його життєвою місією був опір варварству і божевіллю майбутньої війни через міжнародну кооперацію та колективну безпеку. <...> Віра в розум тягнула його в один бік, а раціональне почуття в інший. Він був бентежний, внутрішньо цілеспрямований, притягальний, завжди аутсайдер”, – так характеризує Леонарда Вулфа біограф Вікторія Глендінг [2, с. 1–2]. Вона вважає, що його значення в літературному каноні англійської літератури було “затемнене”, він був, так би мовити, “темною зіркою” на тлі досягнень дружини Вірджинії Вулф. Правомірність такого

твердження підтверджується літературно-публіцистичним спадком письменника: до нього зараховують дослідження з міжнародних відносин (“Інтернаціональний уряд”, 1916; “Економічний імперіалізм”, 1920; “Імперія і торгівля в Африці”, 1920; “Імперіалізм і цивілізація”, 1928 та інші), політичну журналістику (Л. Вулф, окрім великої кількості статей на теми внутрішньої і міжнародної політики, працював редактором “International Review” (1919), вів міжнародний розділ у “Contemporary Review” (1920–1922), був літературним редактором “Nation Athenaeum” (1923–1930) і співредактором “The Political Quarterly” (1931–1959)), серед його художніх творів – памфлети, одна п’еса, поезія, оповідання і два романи.

Діяльність Л. Вулфа в сфері політичної теорії та міжнародних стосунків залишається актуальною дотепер. Біля сто років тому він розвивав ідеї міжнародної кооперації, бачив у процесах об’єднання націй майбутню єдність світу. Він писав: *“Ми звикли розглядати світ як акуратно розділений по відсіках, названих Державами або Націями. Законодавчий, адміністративний та судовий поділ на держави дозволяє простежити чітку лінію розриву; в багатьох місцях мовні відмінності служать для поглиблення відмінностей у традиціях, їжі, одязі та ідеалах, і усе це розширює цю лінію. Але це бачення розділеного по ізольованих відсіках світу не є істинним відображенням фактів, як вони існують у великій кількості на землі”* [5, с. 345]. Сучасну державу Л. Вулф бачив не лише спільнотою індивідумів, а наголошував безстрокові, тісні та складні взаємини з іншими державами і народами світу. Інше бачення називав узаконеною фікцією. Практично поняття “інтернаціонального уряду” містило ідею Євросоюзу. Її підсумував Б. Шоу, один з провідних членів фабіанського товариства, у вступній статті до видання: *“Доки Європа не запровадить новий орган наднаціональної дії, забезпечений ефективними органами наведення порядку, всі розмови про завершення війн є марною тратою дихання”* [5, с. xv].

Інтегральні ідеї світу Л. Вулфа не обмежувались теоретичною думкою. Його практичний досвід Сходу, шість років перебування на Цейлоні сформували нове бачення цього регіону, народу та долі всіх несвропейських націй та народностей. Перший роман письменника “Селище в джунглях”, написаний у 1913 році і виданий у 1926 році, відтворив цей досвід.

У вступному слові до “Селища в джунглях” видання 1975 року відомий професор, знавець історії Сходу Роадс Мерфі називає роман Л. Вулфа

серед трьох найвидатніших творів європейців про Азію, поряд з романом Е.М. Форстера “Подорож до Індії” і романом Дж. Орвела “Дні в Бірмі”. На думку вченого, Л. Вулфу “*вдалось вивчити, зрозуміти і відтворити, що насправді означає бути селянином в Азії, представником тієї переважної більшості східної половини світу, кого ніхто, окрім Вулфа, ніколи не розумів і точно не репрезентував*” [6].

Невеликий за обсягом роман складається з десяти розділів. Дія твору відбувається в селищі Беддагама в південній частині острова Цейлон (сучасна назва острова – Шрі-Ланка), яка є сухою зоною, захищеною пагорбами від південно-східних мусонів. У першому розділі автор докладно відтворює природу цієї частини Цейлону і робить це з точки зору, максимально наближеної до сприйняття місцевих жителів. Вони вважають джунглі, це “величезне море, над яким безжалісний гарячий вітер постійно посиляє безперервні хвилі”, найбільшим злом: “*All jungles are evil, but no jungle is more evil than that which lay about the village of Beddagama*” [6]. Джунглі знаходяться навколо селища і в ньому, виростають біля дверей будинків, нависають над дахами, весь час напоготові прорватись всередину, і лише щоденна важка боротьба з ними дає змогу зберегти селище. Життя селян залежить, показує письменник, від ділянок землі (chenas), які вони розчищають від густого чагарнику біля селищ на один сезон, аби виростити так званий швидкий врожай проса, кукурудзи, кабачків, бананів і перцю чілі. Врожай залежить від дощів, які випадають завжди лише продовж двох місяців – з кінця листопада до січня, а решта місяців є повністю засушливими – селище живе в болісно спекотному та сухому літі.

На відміну від багатьох європейських письменників, які часто обмежуються абстрактними деклараціями про те, що Індія чи Африка є дивовижними та екзотичними краями, Л. Вулф надзвичайно докладно подає усі нюанси клімату і погодних змін, які визначають життя людей. Він відтворює тропічне рослинне життя, яке вражало уяву іноземців: мертві палички, встромлені в землю, майже одразу проростають зеленим листям і починають так швидко рости, що вже через два тижні ліани і чагарники можуть поглинути будинок або сад. Окрім вирощування овочів та фруктів остров’яни займаються полюванням, яке є одним з найбільш небезпечних занять на острові. В романі полювання названо “найбільшим страхом”, автор подає історію найсмівлішого мисливця, який не боявся джунглів: “*I do not know how he died; but I know that he had boasted that there was no fear in the jungle, and in the end the jungle took him*” [6].

Поряд зі світом природи письменник докладно реконструює економічну залежність селян, які практично впродовж усього життя живуть у борг. Під час збору врожаю до селища приїжджають торговці, і більшу частину зібраного жителі обмінюють на одяг та алкоголь для весіль. Окрім того, джунглі належать Імперії, і дозвіл розчищати та обробляти землю потрібно викупити кожного року, так само потрібно регулярно платити за дозвіл на зброю для полювання. В результаті, запасу зерна вистачає на дуже короткий час, і люди опиняються перед дверима старости селища і в борг беруть в нього зерно до наступного врожаю. Перманентна залежність і бідність селян супроводжуються тотальною безграмотністю, постійними хворобами і високою смертністю.

Соціальне життя також знаходиться в центрі уваги письменника. Насамперед, жителі селища живуть практично в закритому просторі, подорож до сусіднього містечка або селища забирає від трьох до п'яти днів. Жителів у селищі біля чотирьох десятків, і всі вони зв'язані між собою родинними узами. Найповажнішими особами в селищі є староста і шаман, чий знання і посада в місцевому соціумі передаються під покоління до покоління. Селяни беззаперечно вірять у духів, що посилають їм всілякі знаки, будь-яку подію вони пояснюють саме через прихильність до них богів або її відсутність. Саме таким типовим шаманом в Беддагамі був Панчірала, якого письменник визначає як негативного персонажа, оскільки всі його вчинки керовані лише власними інтересами.

Подаючи характеристику звичаїв та вчинків цейлонців, Л. Вулф зображує жителів Беддагамі (селище було задумане як збірний образ) як простих, похмурих та мовчазних людей: *“In their faces you can see plainly the fear and hardship of their lives. They are very near to the animals which live in the jungle around them. They look at you with the melancholy and patient stupidity of the buffalo in their eyes, or the cunning of the jackal. And there is in them the blind anger of the jungle, the ferocity of the leopard, and the sudden fury of the bear”* [6]. Письменник під час служби двічі обійшов усю територію підлеглої йому ділянки, він знав цих людей зблизка. Тому такі сцени, як побиття чоловіком дружини після пологів за те, що народилась двійня дівчат, а не хлопчик-помічник, є цілком достовірним знанням: *“When the women told Silindu that his wife was delivered of two girls, he rushed into the hut and began to beat his wife on the head and breasts as she lay on the mat”* [6].

Центральний персонаж твору Сілінду, як і всі місцеві жителі, виведений землеробом і мисливцем. Автор вирізняє свого персонажа – в селищі

його вважають “tikak pissu” (“злегка божевільним”). Родина Сілінду впродовж років живе на межі голодної смерті, з підліткового віку його доньки працюють на рівні з чоловіками, але справжні трагедії починаються, коли доньки підрастають. Спочатку заміж за сусідського хлопця виходить Панчі Меніка. Автор пояснює, що одруження в селах, на відміну від міст, де зберігались хоч якісь шлюбні ритуали, було частіше неформальним. Ані староста, ані Сілінду не прийняли такий вибір: перший через бідність та дивакуватість родини Сілінду, другий, тому що донька була надто юною.

Трагедія чекала і на іншу доньку селянина Хінніхамі, яку вирішив взяти в дружини шаман Панчірала. Одночасно з сестрою вона народжує дитину. В період засухи діти доньок Сілінду померли, і матері прийняли ці смерті як невідворотні факти життя: *“The death of the child is what every mother must continually expect. They had seen it too long in the village to be surprised at their own suffering: the birth of children every year and then the coming of the fever to carry them off. Their grief was lightened by the feeling of resignation to the inevitable”* [6].

Ще однією трагедією обертається прихильність одного з кредиторів до Панчі Меніки, який хоче її спокусити. Разом зі старостою він обвинувачує її чоловіка в крадіжці, його саджають до в’язниці, де він помирає. Як повідомляє автор, *“they never come out from there – not if they are from the jungle. How can they live in there, always shut in between walls?”* [6]. На допит до міста в якості співучасника викликають і Сілінду. Після повернення додому він усвідомлює, що носієм зла в селищі і в долі його родини винний староста. Сілінду бере гвинтівку, холоднокрівно розстрілює старосту і кредитора, іде до міста і в суді розказує про скоєне.

Сцени допиту і вироку Сілінду заслуговують на окрему увагу. Л. Вулф вводить персонажа – “одного з білих правителів”, прототипом якого виступав він сам. Суддя-англієць допитує селянина, і автор показує мовну і ментальну прірву між ними. Для Сілінду це абсолютно чужий світ, він не розуміє нічого з того, про що його запитують, він повторює свою історію безпристрасно і знає, що його засудять на смертну кару. Однак смертну кару замінюють на двадцятилітнє ув’язнення. Реакція Сілінду нагадує екзистенційну ситуацію Мерсо А. Камю, адже для нього немає різниці скільки триватиме покарання – рік, чи два, чи більше, свідомість персонажа Л. Вулфа не сприймає таких вимірів часу: *“... twenty years meant nothing to him. It was just a long time. <...> He squatted down by the gate of his cell, holding the great iron bars in his hands and staring out into the courtyard.*

He thought of the past three weeks which he had spent in the cell; after all, they had been very peaceful and happy. He had been acquiring merit, as the old man told him to do. Now he would have more time still for acquiring it. He would be left in peace here for twenty years...” [6]. За задумом письменника, Сілінду демонструє неготовність до міжкультурного особистісного діалогу, адже результатом останнього є розуміння. Суддя і селянин належать до різних соціальних груп, мають різний рівень освіти, економічно-політичний досвід і поведінкові стереотипи. Як представники різних культур, вони – англієць і цейлонець – мають відмінні персональні уявлення про загально значимі істини та цінності, відмінну структуру свідомості та логіку, тому їхня інформаційна і екзистенційна взаємодія є вкрай утрудненою. В термінології структурно-семіотичного літературознавства йдеться про семіотичну границю між ними, яка, з одного боку, є територією спілкування, а з іншого, лінією розділення культур.

У передмові до “Автобіографії” Л. Вулфа Квентін Белл зазначив, що в романі “Селище в джунглях” письменник обирає форму прямої звітності, про бачене і пережите на Цейлоні, і було б краще, якщо б він не використовував для цього художню форму. Однак з цим не можна погодитись. Л. Вулф дійсно писав у манері, близькій до репортажної, однак твір має всі ознаки колоніального соціального роману з доволі динамічним сюжетом. Характер психологізму в ньому свідчить про відмову від суб’єктивного оповідача, художню оповідь максимально об’єктивізовано. В характерах персонажів автор акцентує етичний вимір і відмовляється від трансляції емоційних станів та динаміки розвитку внутрішнього світу. Лише зрідка в тексті з’являються портретні характеристики, а почуття, які переживають герої, лексично не відтворені. На наш погляд, письменник проводить думку, що звичні для європейської свідомості концепти “кохання”, “свобода”, “тіло”, “душа” не працюють у тамтешній колективній свідомості.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що Л. Вулф майстерно передав у романі маловідомий світ однієї з цивілізацій Сходу. Вічна боротьба з джунглями за виживання, примітивність побуту, абсолютна економічна залежність, хвороби, раннє старіння і занепад визначають параметри цього світу як Чужого для європейського читача. Разом з тим, належність до різних цивілізаційних, етнічних, релігійних спільнот не скасовує закону тотожності і не робить культурні границі неперехідними (саме неперехідність культурної границі визначає опозицію “Свій – Чужий”).

Цивілізаційний “Інший” в романі Л. Вулфа, за етичним виміром, такий самий як “Я”: персонажі твору, цейлонці, знаходячись в межах іншої цивілізації, керуються такими ж моральними принципами, що і європейці, вони добре знають, що таке підступність, зрада і помста. Тому роман “Селище в джунглях” можна вважати значним документом з колоніального життя і, разом з цим, як зауважив Р. Мерфі, “просто чудовим романом, справжнім здобутком художньої літератури”.

Комплекс розглянутих у художній прозі Л. Вулфа питань, тематично пов’язаних з регіоном Центральної Азії, – історичних, політичних, економічних, соціальних, етичних – дозволяє вважати письменника одним з провідних орієнталістів ХХ століття. “Ви зробили те, що, як я думав, є неможливим для західної людини, – потрапили всередину розуму і серця далекого Сходу. Це унікальне досягнення”, – зазначив Алек Во в листі 1965 року до Л. Вулфа [4, с. 233].

Парадокс полягає в тому, що новаторство Л. Вулфа-прозаїка не було оцінене належним чином його однодумцями з групи Блумсбері. Вони, зосереджуючись на внутрішніх аспектах свідомості людини і оновленні художніх форм, не побачили в його творах розбудови мультикультурних площин людського “Я” і проблематики міжцивілізаційної комунікації, яка з наростаючою силою постане впродовж наступного століття. Втім, можна стверджувати, що твори письменника сприяли доланню існуючих культурних стереотипів серед його сучасників і формували уявлення про більш справедливий світоустрій.

З дистанції в сто років видно, що політичний мислитель, “апостол”, фабіанець, блумсберієць і “аутсайдер” Леонард Вулф стояв біля джерел нової культурної традиції, яку конституювали відхід від європоцентризму та інтерес до східних культур. Переорієнтовуючи художню думку на діалог культур, співставлення Великої Британії з іншими цивілізаціями, на проблематику інонаціональної ідентичності, він випередив багатьох сучасників-літераторів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Саїд Е. Культура й імперіялізм / Едвард Саїд ; [пер. з англ. К. Ботанова, Т. Цимбал]. – К. : Критика, 2007. – 608 с.
2. Glendinning V. Leonard Woolf : a Biography / Victoria Glendinning. – Free Press, 2006. – 498 p.
3. Said E. W. Orientalism / Edward W. Said. – New York : Vintage, 1979. – 368 p.

4. Wilson P. The International Theory of Leonard Woolf: A Study in Twentieth-Century Idealism / Peter Wilson. – London : Palgrave Macmillan, 2005. – 284 p.
5. Woolf L. S. International Government. Two Reports Prepared For the Fabian Research Department [Електронний ресурс] / L. S. Woolf ; [Introd. by B. Shaw]. – New York : BRENTANO'S, 1916. – 412 p. – Режим доступу : <http://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=mdp.39015014745304;view=1up;seq=7>
6. Woolf L. The Village in the Jungle [Електронний ресурс] / Leonard Woolf. – B.R. Publishing Corporation, 1975. – Режим доступу : http://www.truthmemoryfiction.com/wp-content/uploads/2013/01/The_Village_In_The_Jungle.pdf

КОНЦЕПТ “АНГЛИЙСКОЕ” В ПРОЗЕ СИЛЬВИИ ПЛАТ

Екатерина БАРИНОВА

Национальный исследовательский университет
“Высшая школа экономики”

Ім'я Сильвії Плат, американської письменниці і поетеси, часто асоціюється саме з Англією. У цій країні минула важлива частина життя письменниці. Образ Англії у творчості Плат завжди амбівалентний. З одного боку, в асоціативне поле концепту “англійське” входять англійська література, Шекспір, англійська поезія. З другого боку, ця країна завжди вражала письменниці своїми консерватизмом, снобізмом, манірністю і холодом. Усі ці відтінки “англійського” відображені в прозі Плат.

Ключові слова: концепт, амбівалентність, “своє”, “чуже”, рецепція.

Имя Сильвии Плат, американской писательницы и поэтессы, часто ассоциируется именно с Англией. Важная часть жизни писательницы проходит в этой стране. Образ Англии в творчестве Плат всегда носит амбивалентный характер. С одной стороны, в ассоциативное поле концепта “английское” входит английская литература, Шекспир, английская поэзия. С другой стороны, это страна, всегда поражающая писательницу своим консерватизмом, снобизмом, чопорностью и холодом. Все эти оттенки “английского” находят отражение в прозе Плат.

Ключевые слова: концепт, амбивалентность, “свое”, “чужое”, рецепция.

The name of Sylvia Plath, an America writer and poet, is often associated with England. A significant part of her life was connected with this country. The image of